

ساختار و شرکای اصلی در تجارت بین کشورهای اسلامی^۱

مقاله از: Commerce Islamique

مترجم: علیرضا آیت‌الهی

روابط تجاری با یکدیگر و اهمیتی باشد که به همکاری بین خود در صحنه وسیع تجارت جهانی می‌دهند. روابط کشورهای مبداء و مقصد صادرات و درصد سهم آنان در تجارت با یکدیگر، نه تنها حاکی از اهمیت همجواری و قربت و صرفه جویی‌های حمل و نقل است، بلکه با ذکر مهم‌ترین اقلام صادراتی، مساله مهم مکمل بودن اقتصاد کشوری برای کشور مسلمان دیگر به وضوح آشکار می‌گردد.

خلاصه*

از اندونزی و مالزی در شرق تا مغرب و سنگال در غرب، و از قرقیزستان و آلبانی در شمال تا یمن و گابون در جنوب، قریب به پنجاه کشور از قاره‌های آسیا، اروپا و آفریقا ساختار «سازمان کنفرانس اسلامی» و تجارت بین ملل مسلمان را تشکیل می‌دهند. میزان تجارت هریک از این ملل با سایر کشورهای اسلامی به ویژه نسبت به حجم کل مبادلات بین‌المللی آنها می‌تواند گویای جایگاه و مبادله بین کشورهای عضو کنفرانس اسلامی، موفقیت آنان در استقرار

* از مترجم است.

1. "Commerce Inter - Islamique; structure et Principaux Partenaire In 'Tijaris.' TIJARIS NO 36 Jan, 1994 PP.29 - 35

میرام حکومتی اسلامی، مرکزیت جغرافیایی در بین کشورهای مسلمان، قدرت تاریخ و تجربه در تجارت، فرهنگ سنتی و در عین حال بسیار غنی در بخش بازرگانی، و بسیاری از دیگر شرایط لازم می‌توانند ایران اسلامی را به عنوان کانون مرکزی، یا لاقلاً یکی از قطب‌های تجارت اسلامی مطرح سازند.

مطالعه مقدماتی و شناختی همه جانبه، این تصویر کلی - اساسی را مآخذ قرار داده، از آن شروع، و به شعبات و شاخه‌های تخصصی خود وارد گردند. آنچه که در خصوص تجارت فی مابین کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی گفته می‌شود، چون بدون سابقه‌ای عمیق و تبلیغاتی گسترده، انجام گرفته است هنوز برای عامه مردم و حتی بسیاری از دست‌اندرکاران جزء تجارت، روشن نیست. مهمترین سئوالاتی که بلافاصله در مقابل نهاد تجاری سازمان کنفرانس می‌شود این است که کدام کشورها، با چه روابطی بخش عمده تجاری کشورهای اسلامی را تشکیل می‌دهند. ساختار تجارت بین کشورهای اسلامی نشان‌دهنده ترکیب این کشورها، کلیات روابط بازرگانی آنان با یکدیگر، و به ویژه مهمترین کالاهاى مورد مبادله می‌باشد.

تحلیل این ساختار بازرگانی (که جا دارد در خصوص میزان، و روند موفقیت، و سهم هر یک از کشورهای اسلامی در آن مورد مطالعه‌ای همه جانبه صورت گیرد) بین جمهوری اسلامی ایران و مغرب، دومین بخش از مقاله را تشکیل می‌دهد. نویسنده مقاله طبیعتاً از نقطه نظر کارشناسی خود، با اشاره به جایگاه ج.ا. ایران در ساختار تجارت جهانی، و نیز در ساختار تجارت بین کشورهای اسلامی، و مقایسه‌ای مجمل و سریع بین این دو، سعی می‌کند نه تنها روابط تجاری ایران با کشورهای عضو کنفرانس، بلکه بویژه روابط بازرگانی ایران با کشور مغرب را مورد مطالعه قرار دهد، و از آن به صورتی بسیار مجمل نتیجه‌گیری کند؛ و مجموعاً تلخیصی است از روابط بازرگانی - اسلامی که در قلمرویی شایسته و بایسته می‌تواند شامل چندین بخش، و هر بخش شامل چندین بحث و مقاله باشد، و علاقه‌مندان، طرفداران و معتقدان به رشد و توسعه تجارت بین کشورهای اسلامی را به پهنه‌ای گسترده و ضروری از مطالعه و تحقیق فراخواند.

در هر زمینه از مبادلات بازرگانی بین‌المللی، قبل از اینکه وارد مباحث جزئی، دقیق، عمیق و به اصطلاح تخصصی گردند، معمولاً تصویری سطحی کلی و در عین حال همه جانبه از آن به دست می‌دهند تا متخصصین بتوانند ضمن یک

کشورهای مبداء	صادرات به سوی کشورهای اسلامی درسال ۱۹۹۱ به درصد	مهمترین کشورهای مقصد	سهم به درصد	مهمترین کالاهای صادراتی
افغانستان	۱	پاکستان	۰/۵	محصولات غذایی (میوه ها، چای، ادویه و غیره) و چرم و پوست کالاهای فوق الذکر
آلبانی	۹/۷	مراکش	۶/۵	اظهار نشده
الجزایر	۲/۵	ترکیه	۰/۵۴	نفت و مواد سوختی، مواد معدنی چدن، آهن، فولاد نمک، گوگرد، انواع سنگها، گچ، آهک و سیمان نفت و مواد سوختی، مواد معدنی (۸۵ درصد) ماشین آلات و دستگاههای برقی آهن، چدن و فولاد
		لیبی	۰/۲۷	اظهار نشده
آذربایجان	۵/۷	ترکمنستان	۴/۲	اظهار نشده
		تاجیکستان	۱	اظهار نشده
بحرین	۳۰/۲	امارات متحده عربی	۱۲/۳	محصولات پالایش شده نفت
		پاکستان	۷/۸	تولیدات آلومینیومی، فولادی و از آلیاژ آهن
		عربستان سعودی	۲/۸	تولیدات آلومینیومی (۷۱ درصد)
بنگلادش	۱۰/۳	ایران	۲/۷	چای، تولیدات کارخانه ای کتف
		پاکستان	۲/۳	چای، کتف
بنین	۶/۳	مراکش	۲/۵	پنبه (۹۹ درصد)
		اندونزی	۲	پنبه
برونئی	۰/۲	تونس	۰/۱۴	اظهار نشده
دارالسلام		مالزی	۰/۰۶	اظهار نشده
بورکینافاسو	۴/۲	مالزی	۰/۹۵	اظهار نشده
		مالی	۰/۹	پنبه، چرم و پوست، ماشین آلات و دستگاههای مکانیکی
		تونس	۰/۸۵	پنبه، فلزات پایه

نفت خام (۹۵ درصد)، پنبه اظهار نشده	۲ ۱/۸	مراکش گابون	۵/۴	کامرون
پنبه (۹۶ درصد) ماشین آلات و دستگاههای برقی	۲ ۰/۵	مراکش تونس	۳/۴	چاد
غلات، توتون و تنباکو حیوانات زنده، غلات	۴۳ ۳۸	سومالی یمن	۸۳/۵	جیبوتی
اظهار نشده حیوانات زنده برای تغذیه انسانی، میوه و سبزیجات، و محصولات شیمیایی	۳/۳ ۳	لیبی عربستان سعودی	۱۲	مصر
چوب خام (۹۷ درصد) نفت خام، گریس	۱/۸ ۰/۹	مراکش سنگال	۳/۳	گابون
محصولات کشاورزی (بادام زمینی، برنج) و شیلات	۴/۴	گینه	۵/۵	گامبیا
اکسید آلومینیوم پنبه، نفت و گریس، صابون	۴/۶ ۲/۳	کامرو مالی	۷	گینه
محصولات کشاورزی (برنج، میوه آکاجو) و شیلات کالاهای فوق الذکر	۰/۳ ۰/۲۵	گامبیا سنگال	۰/۸	گینه بیسائو
چوب روکش شده، دستگاههای بادی، پوشاک و اقلام پنبه ای مواد سوختی معدنی (زغال سنگ و نفت خام) آشامیدنی ها و دخانیات مختلف، تولیدات کارخانه ای (قطعات یدکی برای ماشینها، سیمان و مصالح ساختمانی و غیره) چوب روکش شده، لباس، پارچه و نخی	۱/۶ ۱/۲ ۰/۹	عربستان سعودی مالزی امارات متحده عربی	۵/۸	اندونزی
چرم و پوست، پشم، کود شیمیایی، وسایل پلاستیکی	۸۴/۵	اردن	۸۸/۵	عراق
نفت خام محصولات غذایی (میوه ها و نوشابه ها)، حیوانات زنده برای تغذیه انسانی، اقلام مختلف کارخانه ای (فرش، وسائط نقلیه) نفت خام (۸۶ درصد)، خشکبار، فرش، گوگرد و غیره	۲ ۱ ۰/۸	ترکیه امارات متحده عربی پاکستان	۴/۸	ایران

مواد مختلف غذایی، محصولات شیمیایی (از جمله داروها)، لباس اظهار نشده	۹/۵ ۵	عراق ایران	۴۳	اردن
مواد غذایی و حیوانات زنده (۹۶ درصد)، محصولات شیمیایی (۱۰ درصد)	۴/۳	امارت متحده عربی		
اظهار نشده	۴۶	مصر	۸۱/۳	کویت
مواد نفتی، آهن و فولاد	۳۵	پاکستان		
اظهار نشده	۰/۸	آذربایجان	۰/۸	قرقیزستان
مواد غذایی، منسوجات، جواهرات حیوانات زنده، میوه و سبزیجات (۵۳ درصد)، محصولات مختلف کارخانه‌ای	۱۵/۲ ۹	عربستان سعودی امارات متحده عربی	۴۷	لبنان
اظهار نشده	۶	اردن		
نفت خام (۸۰ درصد)، محصولات شیمیایی و سائط نقلیه و تراکتور (۸۷ درصد) - آهن و فولاد	۳	ترکیه	۴/۲	لیبی
نفت خام (۴۴ درصد)، فولاد، وسایل برقی، محصولات شیمیایی (الکل، فنل، غیره) روغن‌های نباتی، کاتوچوی طبیعی و مصنوعی، حشره کشها ماشین‌ها و تجهیزات حمل و نقل (۳۰ درصد)، روغن نخل، محصولات گوناگون کارخانه‌ای، محصولات شیمیایی	۱/۵ ۰/۷	اندونزی امارات متحده عربی	۵/۷	مالزی
پنبه (۹۷/۵ درصد)، حیوانات زنده حیوانات زنده (۵۷ درصد)، نفت و گریس صابون شکر، پنبه کاغذ، صابون، شکر، حیوانات زنده	۰/۴ ۰/۳ ۰/۳	نیجریه سنگال بورکینافاسو	۱/۵۶	مالی
اظهار نشده کلوخه آهن	۱/۷ ۰/۳	کامرون پاکستان	۲/۶	موریتانی
کود طبیعی و شیمیایی، کفش، لباس، عطریات، پارچه، میوه و سبزیجات، کود طبیعی و شیمیایی (۷۸ درصد) پارچه، منسوجات و الیاف، مرکبات، مرب خام، ادویه مواد چرب کننده، نخ و الیاف	۴/۶ ۲/۷ ۱/۷	لیبی عربستان سعودی الجزایر	۱۵/۳	مراکش (مغرب)

مواد سنتتیک، خمیر کاغذ، دارو، و غیره...	۰/۴۶	تونس		
نفت و گریس	۱	مالی	۲/۷	نیجر
اظهار نشده	۰/۹	بورکینافاسو		
اظهار نشده	۰/۳۶	سیرالئون	۱	نیجریه
اظهار نشده	۰/۳۵	سنگال		
گازویل و بنزین و مواد چرب کننده، محصولات گوناگون کارخانه‌ای، ماشینها و تجهیزات حمل و نقل، مواد غذایی	۲۹/۵	امارات متحده عربی	۴۰	عمان
ابزار مسی، فولادی یا آلومینیومی، حیوانات زنده و مواد غذایی، وسایل برقی خانگی	۴/۶	عربستان سعودی		
اظهار نشده	۲/۴	ایران		
برنج (۲۱ درصد) پنبه، لباس، منسوجات نخی و سنتتیک	۵/۲	امارات متحده عربی	۲۲	پاکستان
برنج (۲۴ درصد)، چادر سفی (خمه) نخی (۲۳ درصد)، لباس (از جمله شال مردانه، ۵ درصد)، پارچه نخی و سنتتیک	۵	عربستان سعودی		
برنج (۵۳ درصد)، منسوجات و الیاف، چادرهای سفی نخی (۹/۵ درصد)	۲/۴	ایران		
پنبه (۳۳ درصد)، پارچه پنبه‌ای (۳۳ درصد) برنج (۴/۶ درصد)	۲/۲	بنگلادش		
پروفیل آهنی یا فولادی (۷۲ درصد)	۳/۸	امارات متحده عربی	۱۰/۵	قطر
پلی اتیلن (۲۵ درصد)				
پروفیل آهنی (۴۱ درصد) پلی اتیلن (۴۱ درصد)	۱/۹	عربستان سعودی		
پلی اتیلن (۷۲ درصد)، اوره (۱۱ درصد)	۱/۷	پاکستان		
آهن و فولاد	۳/۳	بحرین	۱۵/۳	عربستان سعودی
نفت و محصولات ساخته شده از آن (۹۷ درصد)	۳	ترکیه		
مواد نفتی و چرب کننده (۲۳ درصد) روغن و چربی نباتی یا حیوانی (۲۴ درصد)، محصولات گوناگون کارخانه‌ای (۲۲ درصد)، ماشین و تجهیزات حمل و نقل (۸/۴ درصد)	۱/۸	امارات متحده عربی		
_____	۱/۷	مصر		

سنگال	۱۲ درصد	مالی	۴/۶	تولیدات نفتی و چرب‌کننده (۳۱ درصد)، کود شیمیایی، نمک، گوگرد، سیمان و گچ (۱۹ درصد)، پارچه نخی (۴ درصد)، نیلات، شکر، کاتوچوی مصنوعی (۳/۵ درصد)
		کامرون	۲/۲	کود شیمیایی (۱۹/۶ درصد)، کود فسفاتی (۴۲ درصد)
		گینه	۱/۲	نمک، سیمان (۵ درصد) کتجانه بادام زمینی
سومالی	۷۸/۲	عربستان سعودی	۲۹	حیوانات زنده و محصولات دامی
		یمن	۲۷	اظهار نشده
		امارات متحده عربی	۱۹	مواد غذایی و حیوانات زنده (۹۳ درصد)
سودان	۱۹/۲	عربستان سعودی	۱۰	حیوانات زنده و محصولات دامی (۶۱ درصد)، ادویه (۳۲ درصد)
		لبنان	۲/۲	اظهار نشده
		یمن	۱/۷	اظهار نشده
سوریه	۲۷/۷	لبنان	۱۰/۵	اظهار نشده
		عربستان سعودی	۵/۵	حیوانات زنده (۶۶ درصد)
		ترکیه	۴/۲	پنبه (۸۶ درصد)، مواد شیمیایی (۱۲ درصد)
تاجیکستان	۱	آذربایجان	۱	—
تونس	۱۲/۵	لیبی	۵/۴	دستگاهها و ماشین آلات (۱۴ درصد) کاغذ کارتن و اشیاء سیمانی (۵ درصد) وسایل پلاستیکی (۴ درصد)، آهن، چدن و فولاد (۸ درصد)، مواد غذایی (۲۳ درصد)
		الجزایر	۲	سیمان (۲۶ درصد)، ابزار آلات کاتوچونی (۷/۵ درصد) ابزار آهنی، فولادی و چدنی (۱۳/۵ درصد)
		مراکش	۰/۷	آرد (۸ درصد)، ماشین آلات و دستگاهها (۸ درصد) محصولات گوناگون کارخانه‌ای (۶/۳ درصد)، منسوجات و چرم (۳/۲ درصد)
ترکیه	۲۰	ایران	۳/۶	ماشینها و تجهیزات حمل و نقل (۴۴ درصد)
		عربستان سعودی	۳/۵	آهن، فولاد و محصولات ساخته شده از آنها (۴۱ درصد) حیوانات زنده (۳۵ درصد)، مواد غذایی (۲۲ درصد)، اقلام منسوجاتی (۱۷/۴ درصد)

الام منسوجاتی (۲۴ درصد)، آهن، فولاد و محصولات ساخته شده از آنها (۲۲ درصد)، حیوانات زنده (۱۱ درصد)	۱/۹	سوریه		
نوشابه‌ها و دخانیات (۲۷ درصد)، ماشینها و تجهیزات حمل و نقل (۲۹ درصد)، آهن، فولاد، و محصولات ساخته شده از آنها (۱۴ درصد) محصولات گوناگون کارخانه ای (۱۶ درصد)	۱/۷	لیبی		
—	۰/۸	آذربایجان	۰/۸	ترکمنستان
موادغذایی و حیوانات زنده (۲۶ درصد)، ماشینها و تجهیزات حمل و نقل (۲۰ درصد)، نوشابه‌ها و دخانیات (۹/۵ درصد)، تولیدات گوناگون کارخانه‌ای (۶۹ درصد)	۳/۹	ایران	۱۰/۷	امارات متحده عربی
نوشابه‌ها و دخانیات (۱۴ درصد) ماشینها و تجهیزات حمل و نقل (۱۱ درصد)، نفت خام (۹۷ درصد)	۲/۳	عمان		
ماشینها و تجهیزات حمل و نقل (۴۱ درصد) مواد اولیه غیرخوراکی (۱۸ درصد)، تولیدات گوناگون کارخانه‌ای (۱۶ درصد)	۱/۳ ۱/۱	ترکیه پاکستان		
چرم و پوست الیاف و رشته‌های سنتتیک یا مصنوعی	۱/۱ ۰/۹۶	اردن تونس	۳/۳	اوگاندا
چرم و پوست، قراضه آلومینیوم، صمغ طبیعی	۲/۲	پاکستان	۱۱/۴	یمن
اظهار نشده	۱/۸	اردن		
اظهار نشده	۱/۷	سودان		

قریب به اتفاق موارد از منافع دولت و کشور خود ناشی می شوند، می توانند در مقابل دیدگاههای ایرانی قرار گرفته، در تعامل، به

همچنان که مشاهده می شود، در بطن این ساختار که مسلماً چیزی جز یک تصویر کلی نیست - جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از بزرگترین شرکای تجاری اسلامی جای گرفته است. مرام حکومتی اسلامی، مرکزیت جغرافیایی در بین کشورهای مسلمان، قدمت تاریخی و تجربه در تجارت، فرهنگ سنتی اما به هر حال بسیار غنی در بخش بازرگانی و بسیاری از دیگر شرایط لازم، می توانند ایران را به عنوان کانون مرکزی، یا لاقبل یکی از قطبهای تجارت اسلامی، مطرح سازند. دیدگاههایی که تعیین کننده چنین جایگاهی باشند نه تنها هنوز آن طور که باید و شاید - مطالعه نشده اند، بلکه متأسفانه در برخی از موارد هنوز مطرح نگشته اند.

سهم صادرات کشورهای اسلامی به ایران طی سال ۱۹۸۶ تا ۱۹۹۲ از ۱۵ به ۱۶ درصد تقلیل و سهم وارداتشان از ایران نیز از ۱۲ به ۰/۲ درصد کاهش یافته است.

طرح کامل دیدگاههای مجامع، متخصصین و محققین ایرانی می تواند آغازگر تعیین جایگاه جمهوری اسلامی ایران نه تنها در فعالیتهای سازمان کنفرانس اسلامی، بلکه عملاً در تجارت نافع تر بین کشورهای عضو این سازمان باشد. اما دیدگاههایی خارجی نیز نسبت به این جایگاه وجود دارند و مسلماً چون در اکثر

منظور تحولی مثبت و تکمیل ساختار و عملکرد سازمان تجارت اسلامی، کاملاً موثر و مفید واقع شوند. دیدگاهی که در این مقاله مطرح می شود دیدگاهی مراکشی (مغربی) است و مربوط به کشوری که یکی از چهار مقصد بزرگ (از بین کشورهای اسلامی) صادرات ایران به شمار رفته و از این نظر در تجارت ایران با کشورهای اسلامی دارای اهمیتی بدون چون و چرا است.

مبادلات بازرگانی ایران با دولتهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی^(۱)

مبادلات بازرگانی جمهوری اسلامی ایران نیز، مانند سایر کشورهای در حال توسعه، به طرف کشورهای صنعتی سوق

1. Les échanges commerciaux de l'Iran avec les états membres de L'O.C.I in Tijaris ...

مهمترین صادرات ایران به کشورهای اسلامی به ترتیب نفت خام و فرآورده های نفتی (۸۵ درصد) - خشکبار و فرش است. در مقابل، محصولات غذایی، دام زنده، ماشین آلات و وسائط نقلیه، آهن آلات، منسوجات و چوب مهم ترین اقلام وارداتی ایران از کشورهای اسلامی را تشکیل می دهند.

واردات ایران و جذب ۴۲ درصد از صادرات آن کشور، با فاصله ای زیاد نسبت به سایر رقبای در رأس شرکای تجاری ایران قرار گرفته است.

مقام دوم، به کشورهای در حال توسعه می رسد؛ چرا که در سال ۱۹۹۲، ۴۰ درصد از صادرات و ۲۵ درصد از واردات ایران را به خود اختصاص داده اند.

تراز بازرگانی ایران

به طور کلی تحولات بازرگانی ایران با کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی بین سالهای ۱۹۸۶ و ۱۹۹۲، نشان دهنده دو گرایش اصولی است:

داده شده است. این کشورها در سال ۱۹۹۲، ۷۳ درصد از واردات ایران را تأمین و ۶۰ درصد از صادرات آن کشور را به خود جذب کرده اند؛ که در این میان طی همین سال، اتحادیه اروپا با تأمین ۵۰ درصد از

واحد: میلیون دلار آمریکا

تراز بازرگانی ایران

	۱۹۹۲		۱۹۹۱		جهان (۱)
	درصد (۴) به (۳)	دولتهای عضو کنفرانس اسلامی (۴)	درصد (۲) به (۱)	دولتهای عضو کنفرانس اسلامی (۲)	
صادرات	۶ درصد	۹۵۳/۱	۳/۵ درصد	۵۸۶	۱۶,۴۲۸
واردات	۱۰/۲ درصد	۲,۳۷۰	۱۱ درصد	۲,۳۴۶	۲۱,۳۳۹
تراز بازرگانی		-۱,۴۱۵/۵		-۱,۷۶۲	-۴,۹۱۱
نسبت صادرات به واردات	۴۰ درصد	۶۸ درصد	۲۵ درصد	۷۷ درصد	

مأخذ: صندوق بین المللی پول، ۱۹۹۳

در مبادلات بازرگانی ایران، نظیر اکثر قریب به اتفاق کشورهای اسلامی، نزدیک بودن شریک تجاری، مزیتی بسیار مهم به شمار می رود. بنابه این مزیت، امارات متحده عربی، ترکیه و عمان از مهمترین عرضه کنندگان به ایران و ترکیه، امارات متحده عربی و پاکستان از مهمترین مشتریان کالاهای صادراتی ایران شناخته شده اند.

ایران بین سالهای ۱۹۸۶ و ۱۹۹۲ به طور متوسط ۹ درصد از مایحتاج غذایی خود را از کشورهای اسلامی و باز به طور متوسط ۱۱ درصد از تولیدات خود را به مناطق اسلامی جهان صادر کرده است.

ساختار تجارت ایران با سایر کشورهای اسلامی

ساختار مبادلات بازرگانی ایران با کشورهای اسلامی، چه در سطح عرضه و چه در سطح تقاضا، کاملاً مشابه ساختار مبادلات ایران با سایر کشورهای دنیا است. صادرات ایران به کشورهای اسلامی اصولاً، تا حدود ۸۵ درصد، نفت خام و فرآورده های نفتی است که بزرگترین مشتریان آن، ترکیه، پاکستان، مراکش و اندونزی هستند؛ خشکبار (نظیر پسته) اصولاً به مقصد امارات متحده عربی

از یک طرف، واردات ایران از نظر ارزش مطلق بین سالهای ۱۹۸۶ تا ۱۹۹۲ دو برابر شده و از ۱/۱۶ میلیارد دلار به ۲/۴ میلیارد دلار رسیده است.

از طرف دیگر، صادرات آن از ۱/۳۶ میلیارد دلار در ۱۹۸۶، پس از یک سقوط ۷۶۵ میلیون دلاری در سال ۱۹۹۱، به ۹۵۳ میلیون دلار در سال ۱۹۹۲ کاهش یافته که به این ترتیب نشان دهنده تغییر منفی در حد ۳۰ درصد می باشد.

در دوره مورد بررسی (۱۹۸۶ - ۱۹۹۲)، تراز بازرگانی ایران تا سال ۱۹۸۹ دارای تعادل بوده است. اما از سال ۱۹۹۱ دچار کسری شده و از سال ۱۹۹۲ کسری بازرگانی ایران از یک میلیارد دلار آمریکا فراتر رفته است. بنابراین در سال ۱۹۹۱ ارزش صادرات ایران فقط ۲۵ درصد از ارزش واردات آن و در سال ۱۹۹۲، ارزش صادرات ایران فقط ۴۰ درصد از ارزش واردات آن بوده است.

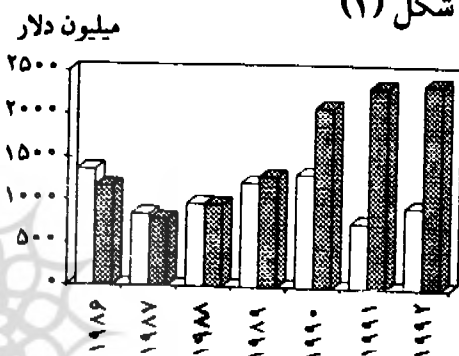
سهم کشورهای اسلامی در کل تجارت ایران نیز از ۱۹۸۶ تا ۱۹۹۲ به تدریج مورد تحول واقع شده، چنانکه سهم صادرات این گروه از کشورها به ایران در سالهای ۱۹۸۶ تا ۱۹۹۲، از ۱۵ به ۶ درصد تنزل یافته و سهم وارداتشان از ایران نیز از ۱۲ درصد در سال ۱۹۸۶ - پس از یک اوج گیری تا ۱۳ درصد در سالهای ۱۹۸۹ و ۱۹۹۰ - به ۱۰/۲ درصد در سال ۱۹۹۲ کاهش یافته است.

تحولات وارداتی ایران با دولتهای عضو سازمان

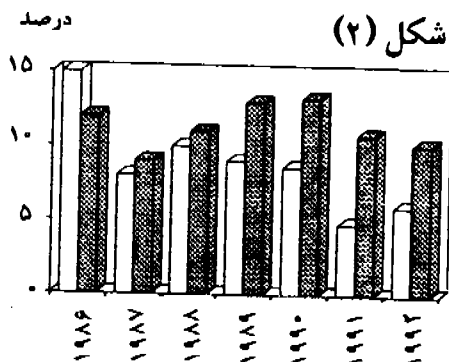
بارگیری می شود و از لحاظ اهمیت در مقام دوم است، و قالی که مقام سوم را به خود اختصاص داده است.

تحولات صادراتی ایران با دولتهای عضو سازمان

شکل (۱)

شکل (۲)

توزیع جغرافیایی تجارت ایران با کشورهای اسلامی

درحالی که بزرگترین شرکای تجاری ایران در میان کشورهای مسلمان در آسیا، خاورمیانه و شمال آفریقا قرار گرفته اند در مبادلات بازرگانی ایران، نزدیک بودن یک شریک تجاری از لحاظ جغرافیایی بازمهم یک مزیت بسیار مهم به شمار می رود.

از نظر تأمین کنندگان واردات، امارات متحده عربی با تأمین وارداتی به ارزش ۱/۱ میلیارد دلار (معادل ۴۸ درصد از کل

واردات ایران از کشورهای اسلامی به ترتیب اهمیت عبارت اند از: محصولات غذایی (از جمله برنج باسماتی^(۱) که از پاکستان وارد می شود)، دام زنده که از ترکیه، پاکستان، امارات متحده عربی و عمان وارد می شود، ماشین آلات و وسائط نقلیه که به خصوص از امارات متحده عربی وارد می شوند، آهن آلات، منسوجات (نخ، پارچه و غیره) که اصولاً از ترکیه و پاکستان می آیند، و چوب وارداتی از اندونزی

واردات ایران از کشورهای اسلامی) در رأس قرار می گیرد. پس از آن ترکیه با ۵۵۲ میلیون دلار (معادل ۲۳ درصد از این واردات) در مقام دوم واقع شده و در مقام

سوم عمان را می بینیم که با ۲۱۱ میلیون دلار صادرات به ایران، ۹ درصد از کل واردات ایران از کشورهای اسلامی را به خود اختصاص داده است.

بازرگانی با کشورهای عضو

واحد: میلیون دلار آمریکا

واردات		صادرات		
۱۹۹۲	۱۹۹۱	۱۹۹۲	۱۹۹۱	
۲	۱	۳	۳	بحرین
۵۴	۵۰	۷	۵	بنگلادش
۱	۱			مصر
۷۹	۹۷	۱۲۸	۱۱۶	اندونزی
۳۲	۵۴	۶	۱۰	اردن
۲	۲			لبنان
۵	۴			لیبی
۴۷	۴۴	۲۴	۱۵	مالزی
۱۵	۱۴	۱۵۴	۲۳	مراکش
۲۱۱	۱۹۲	۱		عمان
۹۹	۱۸۸	۱۶۸	۱۳۱	پاکستان
۵	۴	۱۴	۱۳	قطر
۸۰	۷۳	۱	۱	عربستان سعودی
۳	۲	۶	۱	سوریه
۳۴	۳۹	۶	۱۳	تونس
۵۵۲	۵۳۶	۲۴۵	۸۲	ترکیه
۱۱۴۸	۱۰۴۴	۱۶۹	۱۵۴	امارات متحده عربی
۱	۱	۲۱	۱۹	یمن
۲۳۷۰	۲۳۴۶	۹۵۳	۵۸۶	کل

مأخذ: صندوق بین المللی پول ۱۹۹۳

در روند توسعه صادرات ایران به سوی کشورهای اسلامی، بازار کشورهای دوردستی چون مغرب و اندونزی که هم اکنون از بزرگترین مشتریان ج.ا. ایران می باشند جلب توجه می کند.

معادل $\frac{1}{4}$ از صادرات ایران، امارات متحده عربی و پاکستان به ترتیب با ۱۶۸ و ۱۶۹ میلیون دلار، هریک معادل ۱۸ درصد از صادرات ایران، و سرانجام مراکش با ۱۵۴ میلیون دلار و اندونزی با ۱۲۸ میلیون دلار که به ترتیب ۱۶ و ۱۳ درصد از کل صادرات ایران به کشورهای اسلامی را در سال ۱۹۹۲ تشکیل می دهند.

بزرگترین مشتریان اسلامی ایران عبارتند از: ترکیه با ۲۴۵ میلیون دلار،

مهمترین شرکای تجاری اسلامی ایران در سال ۱۹۹۲ (به میلیون دلار)

مهمترین تأمین کنندگان	مهمترین مشتریان
۱/۱۴۸	ترکیه
۵۵۲	امارات متحده عربی
۲۱۱	پاکستان
۹۹	مراکش
۷۹	اندونزی

مهمترین واردات ایران
از کشورهای اسلامی

مهمترین کالاهای صادراتی ایران
به کشورهای اسلامی

- مواد غذایی (برنج، نوشیدنی ها، دخانیات و ...)
- حیوانات زنده
- مافینها و اتومبیلها
- آهن و فولاد

- نفت خام
- میوه های تازه و خشک
- فرش
- گوگرد
- پارچه، الیاف و انواع محصولات نساجی